

StOKpaardje

Nieuwsbrief van Stichting 't Oude Kinderboek
jaargang 11, nummer 1, 2015

Colofon

Stichting 't Oude Kinderboek
Brink 70
7411 BW Deventer
[0570-675700](tel:0570-675700)
info@stichtingtoudekinderboek.nl
www.stichtingtoudekinderboek.nl
issn 1873-9474 (gedrukt)
issn 2211-7989 (online)
IBAN NL18 RABO 0140 7488 65
StOK is een ANBI

Doelstelling:

Het verzamelen, bewaren, ter inzage geven, uitlenen van en informeren over in principe niet recent verschenen kinder- en jeugdliteratuur, in het bijzonder uit het Nederlandse taalgebied.

Redactie StOKpaardje:

Bram van IJperen (eindredactie), Lot van den Akker, Eef Nulden, Reint Jan Terbijhe, Tineke Aronson, Petra Cremer (technische realisatie)

Van het bestuur

Artikelen StOKpaardje

We gaan het vijfde jaar in met StOKpaardje als digitale nieuwsbrief.

De nieuwsbrief is kort, de inhoud van StOKpaardje blijft groeien.

Er is dan ook veel te vertellen over het oude kinderboek, zowel door de redactieleden als door anderen. Zie bijvoorbeeld de bijdrage van een trouwe lener: Mw. Damsté.

Wilt u ook een artikel indienen? Wij houden ons aanbevolen.

Een 'nieuw oud' uithangbord

Oude bord. Om destijds aandacht voor de Zutphense vestiging van toen nog Stichting Kinderboek Cultuurbezit (SKC) te krijgen werd een uithangbord ontworpen door Rob Kwist en onthuld bij de feestelijke opening van het Zutphense filiaal van SKC op 8 april 1998. Robert Kwist (1951, Leiden) is een Zutphense kunstenaar die we kennen van zijn schilderijen en uithangborden. Hij heeft zich daarbij laten inspireren door de tekeningen van Jetses. Cornelis Jetses (1853-1955) is bekend geworden door o.a. zijn gedetailleerde illustraties in schoolboeken en door Ot en Sien.

Nieuwe bord. Na ruim vijftien jaar in weer en wind te hebben gehangen was het bord dringend aan renovatie toe.

Ook aanpassing aan de andere omstandigheden was gewenst.

Henk Kulk, grafisch ontwerper, heeft een nieuw

ontwerp gemaakt voor de achterzijde, waarbij de naam StOK en de voornaamste functies: 'kijken, lenen, kopen' goed tot uiting komen. Lot van den Akker, illustratrice, heeft het logo ontworpen en het bord gerenoveerd.

Op 17 december hebben we het uithangbord aan de voorgevel van de bibliotheek opgehangen. Met deze blikvanger in de vorm van een 'nieuw oud' uithangbord hopen wij dat de toevallige voorbijgangers en toeristen

verleid worden om aan de bibliotheek en in het bijzonder aan StOK een bezoek te gaan brengen.

Lezing Wim Hazeu en Thera Coppens

In de Bibliotheek Deventer worden regelmatig lezingen gehouden. Voor het eerst organiseert StOK in samenwerking met de bibliotheek een lezing, en wel op donderdag 19 februari.

Ons lid van het Comité van Aanbeveling Wim Hazeu en zijn vrouw Thera Coppens zullen ingaan op de boeken van Wims overgrootvader, van A.D. Hildebrand en van Thera zelf.

In aansluiting op de lezing worden veel van die boeken geschonken aan StOK, waarbij Janneke van der Veer, ook lid van het Comité van Aanbeveling, ze in ontvangst zal nemen. Zie ook Agenda & Berichten.

Reint Jan Terbijhe, voorzitter StOK

Stichting 't Oude Kinderboek heeft ernaar gestreefd om de rechten betreffende de illustraties en de afbeeldingen te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten hierop te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot Stichting 't Oude Kinderboek wenden.

Zonder toestemming van StOK mag niets uit de artikelen worden overgenomen.

Vitrines

Op 6 januari moesten alle kerstbomen het huis uit zijn; een goede reden om ook de kerstvitrine te veranderen. Met een flink pak watten sneeuw hopen we nu op een winterse sfeer.

Wie heeft vroeger nooit in de gezellige 'winterboeken' van de *Margriet* zitten lezen, puzzelen en kleuren? Elk jaar kwam er eind november zo'n lekkere dikke pil uit om de kerstvakantie mee door te komen. De boeken zagen er kleurig uit en waren onder meer geïllustreerd door bekende tekenaars als Eppo Doeve, Jan Lutz, Piet Marée en Fiep Westendorp. Ze werden uitgegeven door de Geïllustreerde Pers tussen ongeveer 1946 en 1975. Ook andere boeken met een winterse uitstraling, zoals *Voetstapjes in de sneeuw* van

W. G. van de Hulst en *Polderkinderen in de winter* van P. Terpstra kwamen in aanmerking voor een plekje achter het glas.

In de vitrines in presentatieruimte Lijsje Lorresnor, op de eerste verdieping van de Bibliotheek Deventer, hebben we in de staande vitrine nu allemaal boeken over koude streken en avonturen, zoals *Tusschen walvisschen en ijsbergen*, *De overwintering op Nova Zembla* en *Koedlago*. Hier wordt het winterse beeld versterkt door een aantal speelgoedijsbieren en eskimootjes. In de liggende vitrine zijn nu, na de abc-boeken, klokkijkboeken en telboeken uitgestald, zoals *Tien kleine negertjes*, *Drie is teveel*, *Hoe laat is het?*, etc. Ook zijn er prentenboeken waarin geteld moet worden: één schaap, twee bieren, drie paardjes, enz. bijvoorbeeld in de serie Gouden Boekjes: *Beestjes tellen*, bewerkt door Annie M.G. Schmidt, *Het dierenhotel* en *1, 2, 3, kijk eens wat ik zie!*, beide bewerkt door Han Hoekstra.

Recent geschonken boeken

Een grappige schenking ontvingen we van iemand die vertelde zelf ezels te hebben: een negental kinderboeken, waarin een ezel de titelrol vervult. De boeken over *Corso, het ezeltje* hadden we al, maar de volgende boeken zijn weer een aanwinst voor onze collectie.

Een ezel in Londen door Diana Pullein-Thompson met illustraties in zwart/wit van Shirley Hughes, uitgegeven door Reinalda, Doorn, 1958. Vertaald door Margot Bakker. 160 pagina's. Afmetingen: 14 bij 21 cm. Genre: dierenverhalen.

Het ezeltje Grisella door Heinrich Maria Denneborg (1909-1987) met illustraties in zwart/wit van Horst Lemke (1922-1985), uitgegeven in 1956 door C.P.J. van der Peet te Amsterdam. Vertaald uit het Duits door Sydia Clark. 137 Pagina's. Afmetingen: 15 bij 20 cm. Genre: humoristische verhalen, dierenverhalen. (Lees bespreking Lot van den Akker)

De kleine ezel door The Walt Disney Company, met gekleurde illustraties, uitgegeven in 1986 door Oberon b.v. te Haarlem. Vertaald door Claudy Pleysier. 40 Pagina's. Afmetingen: 16 bij 24 cm. Genre: prentenboek. ISBN 90 320 3627 0.

Dodino het ezeltje door Gijs Haag (pseudoniem van Gilbert Delahaye) met illustraties van Robert Marsia in kleur, uitgegeven in 1956 in de Rinkelbel-reeks door Casterman, Doornik. 19 Pagina's. Afmetingen: 20 bij 25 cm. Genre: prentenboek.

Geschonken boeken besproken

Het ezeltje Grisella, door H.M. Denneborg, met tekeningen van H. Lemke. Het boek begint met een kort

voorwoord waarin de plaats waaruit de ezel Grisella afkomstig is, wordt beschreven. Het betreft hier het eiland Elba, voor de kust van Italië, waar Napoleon naar verbannen was. Het echte verhaal begint bij hoofdstuk 2.

[\[lees meer\]](#)

200 jaar Koninkrijk der Nederlanden – 200 jaar geschiedenis in oude kinderboeken

In het kader van de nationale viering van 200 jaar koninkrijk gaat de redactie van StOKpaardje proberen hierbij aan te sluiten door in 2015 minstens zes boekbesprekingen te presenteren die alle betrekking hebben op een historisch jeugdboek waarvan het verhaal zich zou moeten afspelen in het tijdvak 1815 - 2015 (1790 - 1990). Tussen twee haakjes leest u een andere rekenmethode. Lees het artikel en u weet waarom. Onder de ruim 20.000 boeken van StOK zijn er een flink aantal die spelen in de periode 1790-1990, zeker 2.000 titels. In onze jaarreeks past ook een recent geschreven historisch jeugdboek. We hebben de keuze laten vallen op een boek van Martine Letterie.

[\[lees meer\]](#)

Boekbespreking: Een kind van 1813

Het eerste boek dat besproken wordt in de jaarreeks 2015 is *Een kind van 1813*. Die boekbespreking vindt plaats in het kader van de herdenking van '200 jaar Koninkrijk der Nederlanden'. Voor de gelegenheid heeft de redactie van StOKpaardje de naam van het nationale event uitgebreid met '200 jaar geschiedenis in oude kinderboeken'. Het onderhoudende, vlot geschreven boek kwam uit in 1926 en is geschreven door Mevr. Steenhoff-Smulders vanuit een rooms-katholiek perspectief.

[\[lees meer\]](#)

Berichten uit Lijsje Lorresnor

Met ingang van dit nieuwe jaar maken we in de nieuwsbrief ruimte vrij voor een column. Tineke Aronson zal iedere twee maanden een herinnering verwoorden aan een voorval in onze StOK presentatieruimte of aan een gesprek(je) met een van onze bezoekers aan Lijsje.

[\[lees meer\]](#)

Brieven van lezers

Zij zag gelijkenis tussen bekende personages uit oude kinderboeken en 'gestalten uit de toneelliteratuur'. Zij verkocht ooit haar geliefde kinderboeken om in het geheim aan geld te komen! Zij beschouwde StOK - het 'sprookjesachtige winkeltje' - als een geschenk uit de hemel. In *Kringloop* leest u het mooie, nog niet eerder gepubliceerde relaas van een liefhebber van oude kinderboeken pur sang: Mevr. Louise Damsté uit Zutphen, lezer en bezoeker van StOK van het eerste uur.

[\[lees meer\]](#)

Illustraties in kinderboeken

Twee medewerkers van StOK, Jansje en Margreet, zijn eind vorig jaar op studiereis geweest naar Amsterdam. Hier was namelijk een symposium over de recente uitgave van een prachtig boekwerk georganiseerd: *Kinderprenten, Volksprenten, Centsprenten, Schoolprenten, Populaire grafiek in de Nederlanden 1650- 1950*. In hun artikel brengen beide dames nog een fraai boek dat kortgeleden verscheen, onder de aandacht: *De verbeelders*. In beide boeken spelen illustraties de hoofdrol.

[\[lees meer\]](#)

Agenda

Thema-avond over oude jeugdboeken van Johannes Hazeu Cornelisz. (1754-1835), A.D. Hildebrand (1907-1997) en Thera Coppens (1947)

Stichting 't Oude Kinderboek (StOK) organiseert in samenwerking met [Bibliotheek Deventer](#) op donderdag 19 februari een lezing over oude kinderboeken.

Wim Hazeu en Thera Coppens bespreken o.a. "Leerzame gesprekjes, of De vlijt der kinderen opgewekt", "Bolke de Beer" en "Het spookt bij Madame Rat".

Een bijzonder onderdeel van de avond vormt de schenking door het echtpaar Hazeu-Coppens van uitgaven van bovengenoemde schrijvers aan StOK. Janneke van der Veer, lid van het Comité van Aanbeveling, neemt de schenking in ontvangst. De schenking is een waardevolle aanvulling op de collectie van

ruim 20.000 banden.

Heeft u naar aanleiding van de nieuwsbrief vragen of opmerkingen, dan kunt u ons [mailen](#) of bellen.

Geschonken boeken besproken

Tino

Grisella, een ezeltje, woont op Elba bij een oude vrouw. Deze voelt haar einde naderen en wil het dier niet aan haar familie nalaten omdat ze denkt dat die er niet goed voor zal zorgen. Ze gaat te rade bij de pastoor, die zegt dat ze het dier aan de eerste die ze tegenkomt moet nalaten. Het is Tino, een jongen van een jaar of elf, die meteen dol op het ezeltje is. 's Nachts blijkt het dier te kunnen spreken en Tino fluistert hem elke dag lieve woordjes toe. Hij heeft geen ouders en zwerft maar wat rond. Nu mag hij met de ezel bij de vrouw, Petronella genaamd, in de stal komen wonen. Als ze sterft erft de familie het huis en de bezittingen van de vrouw.

Betty

Tino bouwt voor zichzelf en Grisella een hutje bij het strand. Daar komt een heel rijke Amerikaanse familie aan met een verwend dochtertje - Betty heet ze - dat aldoor op het ezeltje wil rijden. Als ze jarig is wil ze per se het ezeltje cadeau krijgen. Tino weigert het dier te verkopen, maar als hem duizend dollar wordt geboden overlegt hij met het ezeltje dat deze het aanbod moet accepteren, mits hij bij het dier mag blijven. De koop wordt gesloten en zolang Betty en haar familie op het eiland zijn blijft Tino bij het ezeltje.

Grisella naar Amerika

Totdat op een dag het dier in een grote kist wordt geladen en met de familie naar Amerika vertrekt. Tino is troosteloos en besluit het dier achterna te reizen; eerst naar Pimbino, vandaar naar Genua. Daar blijkt de boot al vertrokken te zijn naar Santos in Brazilië. Omdat hij geld heeft, kan Tino een kaartje kopen voor de boot, maar hij krijgt geen toestemming om in Brazilië aan land te gaan, omdat hem een verblijfsvisum geweigerd is. Bij de boot helpt hij een rijke mevrouw haar koffers aan boord te brengen. Hij vertelt haar zijn hele verhaal en ze belooft hem te zullen helpen. In Rio de Janeiro nemen ze afscheid en Tino reist door naar Santos, waar hij

Grisella terugvindt.

Betty wil een pony

Betty wil voor haar volgende verjaardag graag een pony hebben en laat Grisella aan haar lot over. Het dier moet nu mest rijden voor de tuinman. Tino wil het ezeltje terugkopen, maar de vader van Betty geeft hem het dier cadeau. Nu kunnen ze terug naar Europa!

Helaas, weer ontbreken de juiste papieren. Tino herinnert zich de belofte van zijn reisgenote, die hem haar kaartje heeft gegeven. Hij zoekt haar op en ze beveelt hem aan bij het circus van haar oom Pedro, dat binnenkort naar Europa zal reizen.

Tino en Grisella terug op Elba

Omdat het ezeltje zou kunnen spreken, worden Tino en Grisella aangenomen bij het circus en reizen ze vervolgens per schip naar Lissabon. Daar hangen de affiches voor de voorstelling al klaar. Maar Tino is met de ezel per trein naar Barcelona gereisd en vandaar per boot naar Italië. Vrolijk zingend bereiken ze hun oude dorpje.

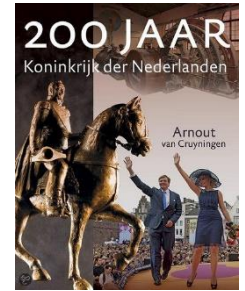
Het eind is nogal abrupt, maar toch wel bevredigend, omdat Tino weer thuis is op het eilandje Elba.

Over de makers

De schrijver, Heinrich Maria Denneborg, werd geboren op 7 juni 1909 bij Gelsenkirchen in Duitsland en overleed op 1 november 1987 bij Lugano in Zwitserland. Behalve schrijver was hij ook poppenspeler en in de Tweede Wereldoorlog speelde hij poppenkast voor de Duitse soldaten. Hij schreef een boek met poppenkastverhalen. In onze collectie hebben we van hem ook *Het paardje Balthasar*.

De illustrator, Horst Lemke, werd geboren op 30 juni 1922 in Berlijn en stierf op 10 mei 1985 in Locarno. Hij is vooral bekend omdat hij na de dood van illustrator Walter Trier het werk van Erich Kästner heeft geïllustreerd. Ook maakte hij tekeningen bij de Duitse versie van de boeken van P.L. Travers (Mary Poppins).

200 jaar Koninkrijk der Nederlanden – 200 jaar geschiedenis in oude kinderboeken

Ter gelegenheid van de door het Nationaal Comité georganiseerde herdenking van '200 jaar Koninkrijk der Nederlanden' heeft StOKpaardje, ten behoeve van de jaarreeks voor 2015, deze titel uitgebreid met '200 jaar geschiedenis in oude kinderboeken'.

Vaderlandse geschiedenis wel te verstaan, nationale zo men wil. Of geschiedenis zonder meer.

Objectief gezien is kortweg *geschiedenis* de beste term. Maar als we de ene geschiedenis van de andere willen onderscheiden verdient *nationale* de voorkeur. Als het echter om de geschiedenis van het jubilerende vaderland gaat zoals verteld in oude kinderboeken, kunnen we eigenlijk niet om *vaderlandse* heen.

Bevrijding, vrede en vrijheid

Die geschiedenis - het kan bijna niet anders - is er een van oproer, opstand, oorlogen, bezetting, verzet, dwang, kampen, nederlaag en overwinning, glorie en victorie, én van bevrijding, vrede en vrijheid. Niet zelden worden historische verhalen in kinderboeken besloten met het wapperende oranje-blanje-bleu, uitgelaten burgers, innige dankbaarheid en een vastberaden gezongen psalm om de 'goedertierenheid des Heeren' kracht bij te zetten. *Een kind van 1813* (zie boekbespreking) eindigt met de verjaardag van de kroonprins op 6 december (de latere Koning Willem II). Die dag werd Prinsjesdag genoemd en is de voorloper van de huidige 'derde dinsdag'. Weer andere besluiten met een vredig samenzijn bij het flakkerend haardvuur, gevolgd door een onverwachte gebeurtenis, zoals de ferme klopp op de deur gevolgd door de binnenkomst van de dood gewaande zoon, die als loteling moest dienen in het leger van Napoleon.

Overlapping

We zijn gedwongen geweest een kunstgreep te gebruiken door het jaartal 2015 met 25 te verlagen. De collectie kinderboeken van StOK loopt namelijk tot 1990 op dit moment, ofwel: alleen kinderboeken die zijn uitgebracht tot 1990, worden nu in de collectie opgenomen. Daardoor moesten we ook de ondergrens met 25 verlagen naar 1790. De overlapping met 200 jaar Koninkrijk is bijna 100 procent. Niet alleen de verhoging van de bovengrens viel goed te verdedigen, ook die van de ondergrens. Waren het niet de Patriotten, die aangespoord door de ideeën van de Franse Revolutie (1789) rond 1790 al 'Weg met Oranje' riepen? Sprongen zij niet op de bres voor het herstel van de voorouderlijke kwaliteiten en deugden van de Batavieren? Stonden zij niet aan de basis van de Bataafse republiek van 1795? De Franse Tijd, inclusief het Koninkrijk Holland onder Lodewijk Napoleon (1806-1810), was onlosmakelijk verbonden met het ontstaan van het Koninkrijk der Nederlanden in 1815, het jaar van het Weens Congres, Waterloo en de eedsaflegging van Koning Willem I.

Stokoud en StOKoud

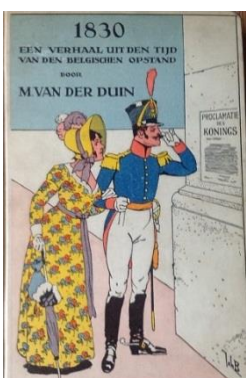
Gaat het in dit artikel alleen om *oude* kinderboeken? Nee, boeken die tussen 1970 en 1990 zijn uitgegeven kun je moeilijk 'oud' noemen. Ze worden het wél. De nieuwe boeken van vandaag zijn immers de oude van morgen. We dienen stokoud te onderscheiden van StOK-oud. Zodra de geschonken boeken bij StOK door de keuring komen zijn ze StOKoud, uitgegeven tot 1990 dus.

Een verantwoord collectiebeleid dwingt ons trouwens wél op de hoogte te zijn van inhoud en kwaliteit van de komende generaties kinderboeken.

Om de brug te slaan naar 'nieuwe' oude boeken zullen we een historisch kinderboek van Martine Letterie bespreken en vragen de schrijfster hetzelfde te doen met een historisch kinderboek naar eigen keuze.

Franse Tijd en Tweede Wereldoorlog

Behalve de Franse Tijd (1795-1813) kent '200 jaar geschiedenis in oude kinderboeken' ook de Slag bij Waterloo, de Belgische Opstand en de Tiendaagse veldtocht, de Atjeh Oorlog in Indië, de Eerste Wereldoorlog (waar Nederland indirect bij betrokken was), de Tweede Wereldoorlog natuurlijk, de Onafhankelijkheidsstrijd in Nederlands-Indië, en verder nog andere naoorlogse militaire missies. We hebben het dan nog niet gehad over de Koude Oorlog en

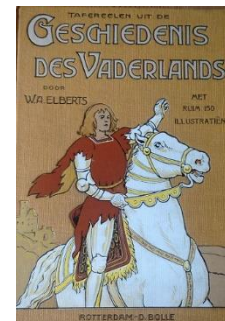
momenten van oorlogsdreiging. Het vaakst komen m.b.t. historische kinderboeken de trefwoorden Franse Tijd en Tweede Wereldoorlog voor.

Boekenlijst

Het is gekkenwerk, en niet de bedoeling in het kader van dit artikel, een lijst met namen en titels te geven van al die honderden kinderboeken die zich afspelen in de 200 jaar vaderlandse geschiedenis tussen 1790 en 1990.

Voor dat doel hebben we een betere bron: het Centraal Bestand Kinderboeken van de Koninklijke Bibliotheek*, opgericht tijdens de Bataafse Republiek in 1798 en Koninklijk geworden dankzij Lodewijk Napoleon.

Een uitzondering maken we voor de aartsvaders en grootvaders van het educatieve historische verhaal, niet zelden geschreven voor Jong en Oud Nederland. Uit de negentiende eeuw: *Historische Verhalen* van P.J. Andriessen (1815-1877), G.A. Henty (1832-1902) met *Geïllustreerde Werken*, Pieter Louwerse (1840-1908) met *Verhalen uit de vaderlandsche geschiedenis*, de prachtige en rijkelijk geïllustreerde *Tafereelen uit de geschiedenis des Vaderlands* van W. A. Elberts (1820-1903). Uit de twintigste eeuw: *Historische verhalen* van E. Molt (1874-1943) en Jaap ter Haar (1922-1998) met zijn aantrekkelijke standaardwerk in vier delen *Geschiedenis van de Lage landen*.

Martine Letterie

In onze artikelenreeks over 200 jaar koninkrijk zullen we als organisatie die juist het *oude* kinderboek in haar vaandel voert, ook aandacht moeten geven boeken aan het eigentijdse kinderboek. Er moet door StOK verder gekeken worden dan 1990. Je moet weten wat je in huis hebt en wat je in huis krijgt. De historische boeken van de toekomst worden nú geschreven.

Vandaar dat we de jaarreeks besluiten met werk van Martine Letterie. Wij bespreken een historisch boek van haar en zij een historisch kinderboek dat ze zelf uitzoekt.

Martine Letterie is hedendaags schrijver van kinderboeken, over wie StOK in 2012 een interview gepubliceerd heeft waarin een bijzondere reeks over de Tweede Wereldoorlog ter sprake kwam. Martine is lid van het Comité van Aanbeveling van StOK.

Bram van IJperen

* U gaat via de website www.kb.nl → kies zoekbron → alle bronnen → catalogi en bibliografieën → centraal bestand kinderboeken → zoeken → trefwoord → (trefwoorden: franse tijd, napoleontische oorlogen, waterloo, belgische revolutie, tiendaagse veldtocht, atjeh, eerste wereldoorlog (wereldoorlog I), tweede wereldoorlog (wereldoorlog II), nederlands oost-indië en srebrenica).

Boekbespreking: Een kind van 1813

Een kind van 1813, Albertine Steenhoff-Smulders (1871-1933), uit 1926, geïllustreerd door Robert Archibald Graafland (1875-1940), no.11 uit de maandbibliotheek voor de katholieke jeugd, uitgave N.V. Drukkerij De Spaarnestad te Haarlem. Drukker: Joh. C. Aalberse.

Genre: gezinsverhalen; rooms-katholieke verhalen; oorlogsverhalen.

Trefwoord: Franse Tijd (Napoleontische oorlogen).

Rooms boek

Dat we te maken hebben met een rooms-katholiek verhaal wordt al snel duidelijk in het eerste hoofdstuk. Voor de 'Roomschen' zou het onder keizer Napoleon beter worden, vergeleken bij vroeger, toen de protestanten de lakens in de Republiek der zeven verenigde Nederlanden uitdeelden en de rooms-katholieken niet naar de kerk durfden gaan. In hetzelfde hoofdstuk is Van Berk, ondernemer en lakenhandelaar te Leiden, nogal sceptisch over de goede bedoelingen van de keizer. Had bovendien de Franse revolutie al geen korte metten gemaakt met de godsdienst!

De titelpagina met daarop het vignet, een soort stempel van goedkeuring, van de Keurraad voor Roomsche Jeugd Lectuur had de lezer natuurlijk al gewaarschuwd. En ook de latijnse tekst achterin is typisch R-K: het *evulgetur* ten bewijze dat het boek uitgegeven mocht worden, en het *ad hoc delegatus* (a.h.d.) als bewijs dat er een drukker was toegewezen.

Dat het boek gedrukt mocht worden wilde trouwens niet zeggen dat de kerk het eens was met de inhoud ervan. De gelovigen mochten het echter wel lezen. Het zogeheten *nihil obstat* stond daar borg voor.

Dat niet alle boeken door de keuring kwamen bewijst - nog meer latijn - de Index librorum prohibitorum, de lijst van verboden boeken. Deze index was van kracht van 1559 tot 1966. Boeken van o.a. Jonathan Swift, Alexandre Dumas en Daniel Defoe stonden ook op die lijst. Of *Gullivers reizen*, *De zwarte tulp* en *Robinson Crusoe* daarmee voor rooms-katholieke kinderen automatisch verboden waren, is mij niet bekend.

Het verhaal

Historische achtergrond. Het boek vertelt ons over de periode 1810-1813, toen Nederland, zuchtend, knarsetandend en aanvankelijk gelaten, deel uitmaakte van het Franse keizerrijk. Daarvoor was ons land, na de Bataafse republiek, vier jaar koninkrijk onder Lodewijk Napoleon, de broer van de keizer. Daarmee was Louis Napoléon in feite de eerste Koning der Nederlanden!

De economische toestand in de Franse Tijd (1795-1813), en met name in de periode na 1810, toen ons land behalve belasting ook soldaten moest leveren aan Frankrijk, was ronduit rampzalig. Om aartsvijand Engeland te treffen werd de overzeese handel hier aan banden gelegd. Geen wonder dat de Leidse lakenhandelaar Van Berk bezorgd door het leven ging en het niet kon waarden dat zijn vrouw en dochter Klaartje per se naar de keizer wilden gaan kijken, die samen met de keizerin, Leiden zou aandoen op zijn inspectiereis in 1811.

In het laatste hoofdstuk beleven we de landing op het Scheveningse strand op 30 november 1813 van de Prins van Oranje, de latere koning Willem I en zoon van stadhouder Willem V, die in 1795 naar Engeland vluchtte.

Het boek eindigt echter met Prinsjesdag (voorloper van de Derde dinsdag), de dag waarop de verjaardag van een Prins van Oranje gevierd werd. Op 06.12.1813 was dat de prins die later Koning Willem II zou worden. Zodoende kon men in Leiden zo kort na 30 november toch nog een feestje vieren. Op straat werd gezongen: "Nu zijn de Franschen van de vloer, hoezee! En onze Prins komt aan het roer, hoezee! Nu dansen wij weer hand aan hand. Voor het oude lieve Vaderland!"

De ware reden van het verlate bevrijdingsfeest wijt de schrijfster aan het feit dat de burgers van Leiden niet op de hoogte waren van de aankomst van de Prins, want, ik citeer: "ook het nieuws reisde langzaam in die dagen." De afstand tussen Scheveningen en Leiden is echter nog geen 25 km! Zouden er in Scheveningen op 30.11.1813 toch niet zoveel mensen zijn toegestroomd als destijds en ook later werd beweerd? Ter illustratie enkele citaten: "Het zag zwart van de mensen op het strand en op de duinen, een onafzienbare mensenmassa, nieuwe drommen stroomden telkens weer aan." Als dat zo was, zou een mond-tot-mond informatievoorziening mogelijk moeten zijn geweest, toch?

Roomsen en protestanten. Centrale gebeurtenis in het verhaal is het (waar gebeurde) keizerlijk bezoek aan Leiden en de vraag of Klaartje van Berk nou wel of niet naar de intocht van Napoleon en keizerin Marie-Louise mocht gaan kijken. Daarnaast speelde er nog een belangrijke kwestie. Werd het Eveline, dochter van professor Van Leeden, die vrijzinnig protestants, Fransgezind en eerst patriot was, nu wel of niet toegestaan in de roomse kerk te gaan kerken? Dit meisje, vriendin van Klaartje, was hartstochtelijk rooms, omdat haar overleden moeder dat was. Het was haar vurige wens naar dezelfde kerk te gaan als Klaartje. Haar vader had haar dat verboden, omdat tante (die tijdelijk de opvoeding van Eveline deed) protestants was.

Uiteindelijk werden de wensen van beide meisjes ingewilligd. Klaartje mocht naar het keizerlijk paar gaan kijken en Evelientje kon met Klaartje mee naar de kerk.

Enkele bijzonderheden

We lezen:

Vocabulaire. raketten = tennissen met een veertje; evenveeltjes = koekjes: van ieder ingrediënt evenveel; toeslee = gesloten koets voor vervoer op de weg door een paard getrokken.

Een anekdote. De patriotten, de anti-orangisten zeg maar, rukten destijds goudbloemen en afrikaantjes

met wortel en al uit de grond! Oranje was verboden.

Echt gebeurd. Albertine Steenhoff herinnert de lezer aan de ontploffing van het kruitschip in 1807.

Klaartje, toen zeven jaar, was de oorverdovende knal nog niet vergeten. Ze wist ook nog hoe de koning hielp bij het reddingswerk.

Slotwoord

Leerzaam, onderhoudend, goed geschreven en (door Rob Graafland) mooi geïllustreerd boek.

Bram van IJperen

Aanbevolen literatuur:

- *Machiel de Spion*, A.D. Hildebrand, boekbespreking door Bram van IJperen, Website StOK - Nieuwsbrief
- Internet: Trouw, *Arme katholieken, ze konden niet maar mochten ook niet*
- www.historischnieuwsblad.nl, artikel: napoleon-in-nederland

---

Berichten uit Lijsje Lorresnor

Operatie volbracht!

Vandaag is Lijsje voor het eerst open op zaterdag. Ik werk nog niet lang bij StOK en ben extra vroeg gekomen om alles te doen wat nodig is voor de openstelling. Via de zij-ingang naar binnen, naambordje naar links geschoven, naar de zolder om het doosje te halen, naar beneden, jas ophangen, tas achter slot en grendel, de verkoopkasten van het slot, spullen klaarzetten op het bureau, logboek lezen en daar is mijn collega. Koffie halen en wat kletsen om elkaar beter te leren kennen. En dan gaat het zwarte ding op tafel af. O jee, ik ben niet zo handig met de moderne communicatiemiddelen, welk knopje was het ook al weer?

Op de automatische piloot druk ik op het knopje dat op mijn eigen telefoontje verbinding maakt met de andere kant. Ja, ik hoor geruis, heb contact. Bijna meld ik mij met: "Deltion College, afdeling Personeel en Organisatie met....." in de verwachting een medewerker aan de telefoon te krijgen die zich ongerust maakt over zijn baan bij de komende reorganisatie. Net op tijd slik ik de woorden in en mompel iets over oude kinderboeken en mijn naam. Het is een collega die informeert hoe wij het maken op onze eerste zaterdag. 'Goed hoor, we drinken koffie en verwachten drommen mensen en als die niet komen zijn er genoeg boeken om te lezen. Wat attent dat je belt.' Knopje voor gesprek beëindigen gevonden, tijd voor nog een kopje koffie.

Weken later neem ik weer de telefoon op en nu geroutineerd met: 'Goede morgen, Stichting 't Oude Kinderboek, met Tineke.' 'Ik sta bij u voor de deur met mijn kinderboeken, komt u mij helpen? Het is een groene auto.' 'Natuurlijk, ik kom er aan.' Ik schiet mijn jas aan en bedenk onderweg naar beneden hoe ik die boeken boven krijg, kan niet zwaar tillen. Ik pak het eerste bieb karretje dat ik tegenkom, spoed mij naar buiten en zie aan de overkant een meneer bij een groene auto. De achterklep van de auto staat open en ik zie heel veel dozen met boeken. Gelukkig zijn het kleine doosjes, meneer heeft verstand van sjouwen met boeken. We laden het karretje vol en ik hobbel met het karretje naar binnen, verlies zowat een doos en ben heel blij met de automatische deuren bij de ingang van de bieb. Als alle dozen boven zijn en meneer zijn auto gaat parkeren, bekijk ik nieuwsgierig de inhoud van de dozen. Echte jongensboeken met spannende avonturen en heel kleine boekjes die je vroeger voor een kwartje bij de sigarenman kon kopen. Boekjes over helden als Winnetou, Don Quichote en Robinson Crusoe. Ik zie meneer als jongetje met zijn pas gekregen zakgeld naar de sigarenwinkel hollen voor een nieuw boekje, dat hij 's avonds als het licht al uit moet zijn, stiekem onder de dekens leest met een klein zaklantaarntje.

Meneer drinkt nog een kopje koffie bij ons en vertelt dat hij uit Hilversum komt en zo maar is gaan rijden om te kijken of hij ons kon vinden. Had onze website bekeken en gaat zo nog even door Deventer

wandelen, daarna over de Veluwe terug naar huis. Hij maakt er een gezellig dagje van. Als meneer weg is na achterlating van zijn gegevens en voorzien van een mooie kaart met bedankje, slaak ik een diepe zucht. Pffff, operatie 'schenking' volbracht.

Tineke Aronson

Brieven van lezers: *Kringloop*

Kleurrijke blikvanger. Voor het leeskind dat ik was bestond er maar één cadeau. Sinterklaas, de tiende verjaardag, oom uit Suriname met verlof – alsjeblieft geen zakdoekjes, borduurkaarten of een poppenjurk, maar een boek. Dun of dik, klassiekers als *Afke's Tiental*, *Alleen op de wereld*, *De wonderketting*, *Reis naar het middelpunt der aarde* of een knus meisjesverhaal – alles was welkom. De Marjoleintjes, Dorientjes, Ottelientjes en Miesjes Sandelhout in volkomen harmonie met *Fulco de Minstreel*, *Alice in Wonderland* en *Robinson Crusoe*.

Ook op eigen kracht kon ik de reeks aanvullen. Het kwartje zakgeld werd na vijf weken omgezet in een Prisma Junior: *Ellen op ballet*, *Het witte paardje*, *Olivia op de planken*, *Willy's droom* en mijn bezit groeide uit tot de eindeloos herschikte rij boven

het opklapbed. Een kleurrijke blikvanger, want kinderkamers in de jaren vijftig waren sober en hygiënisch, dus ongezellig.

Ik wilde immers actrice worden. Ons gezin was klein. Vader, moeder en boven mij een twaalf jaar oudere broer, opgegroeid in Indië, waar zij met z'n drieën de oorlog hadden meegemaakt. Met zo'n verschil in leeftijd en achtergrond bouw je samen geen wereld meer en worden boeken noodzaak. Onder de tafel achter het afhangende kleed, in de hoek tussen de linnenkast en het houten wasrekje, diep onder de dekens met een afgedankte zaklantaarn, te midden van grote avonturen en kneuterige gezinnetjes, maakte ik, in tegenstelling tot mijn leven van alledag, deel uit van het verhaal.

Met de komst van de televisie en de donderdagse toneelavonden breidde die wereld zich uit. Helden lieten hun bladzijden achter zich en kregen stem en gebaar in de tovenaars op het scherm. Een wonder dat bijna uit zijn voegen barstte toen het zojuist ingevoerde CJP de achterste rij van de schouwburg binnen bereik bracht. *Who's afraid of Virginia Woolf*, *De Plaatsbekleder*, *Rouw past Electra*, *King Lear*, voor de duur van een avond waren de acteurs mijn burens, mijn familie, mijn thuis. Toen ik besepte dat je daarin veel verder kon gaan, groeide voorstelling na voorstelling het verlangen: ZELF het verhaal zijn. Dat mijn ouders niet enthousiast zouden reageren op mijn toneelplannen had ik verwacht. Mijn vader - 'gezagvoerder der koopvaardij' - dacht in zee en handel en mijn moeder zag mij 'straks op een gezellig kantoor'. Maar zóveel geringschatting..... 'Acteurs, die doen maar raak!' Smeekbeden. Ruzies. Tranen. Geen sprake van, voet bij stuk.

Onder mijn hoofdkussen lag de biografie van Mary Dresselhuys. Zij had net als ik niet 'gemogen van thuis' en stiekem toelatingsexamen voor de toneelschool gedaan. Misschien, als ik zou slagen, dat mijn vader en moeder ook.....

Van het vak zelf wist ik niet meer dan wat ik opgestoken had bij het schooltoneel. Een magere achtergrond, zoveel begreep ik zelf ook wel. Theatercursussen zoals je ze tegenwoordig in bijna ieder buurthuis kunt volgen waren er nog niet. Wilde je een kans maken bij dat examen dan moest je aan een 'echte' acteur vragen of hij je wilde helpen.

Wekenlang liep ik met het telefoonnummer in de dop van mijn vulpen. Met de Olympus bel je niet zomaar en trouwens – wat moest je zéggén?

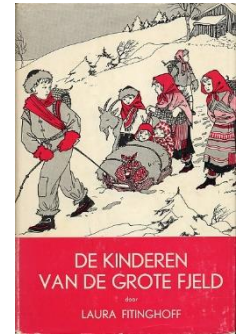
Ik durfde. Kennismaking. Een eerste lesafspraak. Maar middenin de euforie, op de fiets naar huis, doemde groot en vierkant het vooruitgeschoven probleem op: 'Waarvan moest ik die lessen betalen?' De leraar had de prijs heel schappelijk gehouden, maar alleen een wonderbaarlijke vermenigvuldiging van kwartjes had me kunnen redden. Een baantje op zaterdagmiddag? 'Kind, je hebt alles wat je hartje begeert.' Een krantenwijk, in het holst van de nacht? 'Niet te organiseren.' Het gebeuren zelf geheimhouden zou al het uiterste van mijn inventiviteit vergen.

Pijnlijk offer. De oplossing: in de dagen voorafgaand aan de les verkocht ik stapeltje voor stapeltje mijn kinderboeken. Van vriendinnen, die gretig deelnamen aan het complot, mocht ik van hun planken lenen om de gaten op te vullen. Met zoveel mogelijk dezelfde kleuren en formaten zou het verschil in titels

hopelijk niet opvallen.

Zo werden *Kruimeltje*, *Joop ter Heul*, *Lijsje Lorresnor* en *Het schaap Veronica* ingeruild voor lessen over hun verheven familieleden: Iphigeneia, Antigone, Gretchen, Julia.

Juichend naar het nieuwe, maar bloedend hart om het oude. Nog één keer meestrompelen met *De kinderen van de grote fjeld* op hun barre tocht, de laatste tranen wegvegen bij de dood van Jet uit *School-idyllen*, haastig *Wiplala* herlezen voordat het door onverschillige handen werd getaxeerd op verkoopwaarde. Vermengd met de zoete pijn om het gebrachte offer – ik was zeventien tenslotte.

Zoektocht naar het verloren geluk. Zoals het hoorde is ook deze Kruimeltje-variant voorzien van een happy end; een op rommelmarkten bij elkaar gescharreld gelukkig einde. In kraampjes en op kleedjes van kinderen die ze zelf nooit hebben gelezen ('nog van m'n tante, geloof ik'), liggen, altijd een beetje ontheemd, verrassend vaak oude kinderboeken. Vergeeld en uit de band, soms ook onbegrijpelijk netjes onder hun Kluitman-stofkaftjes of in het bruine papier van de openbare leeszaal. Twintig jaar hoopvol zoeken en verrukt vinden, dankzij Koninginnedagen en andere stoffige evenementen. Eerst alleen, later met hulp van de dochters. 'Mama had je deze misschien?' 'Ja!' *Drie dolle dagen*, de taal vertrouwd als het gekwetter van mussen of de geur van liguster (en de gitaar op het blijе omslag met nog steeds een snaar teveel).

Voor de laatste boeken, die waarvan ik nooit had gedacht ze nog terug te vinden, werd op een goede dag door mensen met een warm-kloppend kinderhart een sprookjesachtig winkeltje geopend. Bij StOK stond alles. ALLES. Mijn eigen boeken, die van de vriendinnen en alle boeken uit de schoolbibliotheek. Zomaar te leen. Iedere middag waren ze open en dat betekende dat ik zo vaak als ik wilde kon wegruipen achter het tafelkleed uit mijn kindertijd.

En alsof dat nog niet genoeg was: in het midden stond een kast met de boeken die dubbel waren, en te koop. Voor het állerlaatste!

'Als ben je zelf terecht' schrijft dichter T. van Deel over het fenomeen 'terugvinden'. Een dubbel terugvinden zelfs, wat mij betreft. Want achter dat olijks, vrolijks en dappers rijzen één voor één de gestalten op uit de toneelliteratuur; ieder boek brengt de les in herinnering waarvoor het destijds werd ingeruild. Op Kirrin-eiland, de kostschool van Meneer Beer, in de Geheime Tuin en de Soete Suikerbol hebben ook Jokaste, Hedda Gabler, Oom Wanja en Faust hun intrek genomen; Lady Macbeth is nauw verbonden met Eukalypta en de geest van Hamlets vader fluistert over de kantelen van *Het slot op Den Hoef*.

Zouden mijn dochters daarom zo royaal plaats hebben gemaakt naast hun Peter van Gestels, Toon Tellegens, Tonke Dragts en de Tillermanserie? Of vinden ze het – die leeftijd hebben ze inmiddels – aandoenlijk? Hoe het ook zij: in hun boekenkast gaan kwaliteit en nostalgie, vermengd met oude dromen, een ruimhartige verbintenis aan.

Louise Broekhuysen-Damsté

Illustraties in kinderboeken

Eind 2014 verschenen twee prachtige kijkboeken die de ontwikkeling van de Nederlandse boekillustratie laten zien.

Plaatjes en prenten

Plaatjes. Saskia de Bodt schreef *De verbeelders, Nederlandse boekillustratie in de twintigste eeuw*. Het boek deelt de illustratiegeschiedenis van de twintigste eeuw op in zes periodes. Een inleiding geeft steeds een indruk van de ontwikkelingen in de betreffende jaren, waarna een aantal portretten van beeldbepalende tekenaars worden uitgelicht.

De verbeelders vertelt vooral het verhaal van illustraties in kinderboeken. Het is een geweldig plaatjesboek. De auteurs hopen dat het aanzet tot verder onderzoek naar de maatschappelijke en culturele invloed van illustraties in boeken.

Prenten. Nico Boerma, Aernout Borms, Alfons Thijs en Jo Thijssen schreven: *Kinderprenten, Volksprenten, Centsprenten, Schoolprenten, Populaire grafiek in de Nederlanden 1650-1950*. Dit eveneens prachtige boek behandelt het voorland van de illustraties uit *De verbeelders*, de tijd dat boeken nog buiten het bereik lagen van de

meeste mensen. Prenten kostten minder en werden in winkels en door colporteurs verkocht. Schoolmeesters reikten ze uit bij goede prestaties. Volwassenen en kinderen bewaarden de prenten als kleinoden. Een boek van maar liefst drie kilo zwaar, voor de liefhebber een geweldig boek met uiteraard mooie illustraties.

Over het laatste boek organiseerden de Stichting Geschiedenis Kinder- en Jeugdliteratuur (SGKJ) en de Bijzondere Collecties Universiteit van Amsterdam een symposium op 15 november j.l. StOK kreeg hiervoor een uitnodiging. Jansje en Margreet bezochten het symposium. Hieronder hun impressie van deze dag.

Veel geleerd. Het was een dag met interessante inleidingen door diverse sprekers, op een historische plek: de Agnietenkapel in Amsterdam. Hoogtepunt was de aanbidding van het boek met dezelfde titel als het symposium: *Kinderprenten, Volksprenten, Centsprenten, Schoolprenten, Populaire grafiek in de Nederlanden 1650-1950*. Na deze presentatie was er de mogelijkheid een kleine tentoonstelling van centsprenten te bekijken bij de Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam. Daar kon ook het gesigeneerde boek aangeschaft worden (weegt volgens de schrijvers 6 pond en 2 ons). Hierna werd het glas geheven op het boek (wél voorzichtig toch! red.), waar vier schrijvers negen jaar aan gewerkt hebben. Het was een dag met heel veel informatie en boeiende ontmoetingen op twee mooie locaties. We zijn blij dat StOK het ons mogelijk maakte deze rijkgeschakeerde dag mee te maken. We hadden helaas vergeten folders van StOK mee te nemen, maar hebben bezoekers wel ons mailadres doorgegeven én er komt een schenking!

Margreet en Jansje